

Corporations

AN INNOVATION OF OUR TIMES -CORPORATIONS PART I BY RABBI CHAIM KOHN

A most novel approach to defining the halachic status of a corporation was suggested by Harav Yosef Rosen, the Rogatchover Gaon. In Teshuvos Tzofnas Panei'ach (184), which was published posthumously, the Rogatchover analyzes the definition of a corporation with a unique use of the terminology "tzura" and "chomer". He differentiates between tzura - the appearance, or form - and chomer - the matter itself. Now, the common assumption is that appearance is the presentation of matter, and there is no appearance without matter. Yet, in the Rogatchover's opinion, credence is given to the possibility that appearance can exist without matter - there can be tzura without chomer. This leads him to define a legal entity such as a corporation as "appearance without matter." The prohibition of a borrower paying interest to the lender, argues the Rogatchover, relates to flesh-and-blood people, but not to an entity that is "appearance without matter," such as a corporation.

שו"ת אגרות משה אבן העזר ח"א סימן ז

ובדבר ליקח שערס מקאמפאניעס שעושיין מלאכה ומסחר בשבת הא חזינן שנתפשט להיתר והטעם פשוט שאין להחשיב את הקונים שערס שהוא רק משהו מהמסחר שאין להם שום דעה בהמסחר אף לענין חלקם לבעלים של"ד לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, וגם אין הקונה שערס רוצה להיות בעלים בהמסחר ואינו רוצה לקנות כלום בהמסחר אלא הוא רק כקונה ריוח והפסד שיהיה בהמסחר לפי סך כך וכך שקנה, ויותר נראה שאין בהם גדר קנין בדינא שהוא לקנין דבר שלא בא לעולם, רק מצד קניני דיני המדינה. ומה שלפי תנאי המכירה יש לבעל השערס דעה לבחירת פרעזידענט/נשיא/ הוא רק פטומי מילי בעלמא כי למעשה משאירין לעצמן יותר מהרוב שלא שייך שיאמרו דעה וגם הקונים אין רוצים לומר דעה בזה כי אין כוונתם לקנות זה ולכן לע"ד אין לחוש למה שעושים הבעלים דהקאמפאניעס שאינו נוגע להם. ואף אם יש גם יהודים בהבעלים אין להחשיב מסייע לעוברי עברה שהמסחר יעשו גם כשלא יקנה שערס מהם כי לא חסר מי שיקנה שערס והקונה קונה רק לטובת עצמו ולכן אין בזה שום איסור וכמו שנוהגין הרבה בני"א ואף יראי חטא לקנות. **אבל ודאי לקנות מדה מרובה כ"כ עד שיתחשבו בדעתו יש לאסור אף בפעקטערע/בבית חרושת/ ומסחר של עכו"ם כיון שלא התנו כמו שצריכין להתנות כשעושה ישראל שותפות עם עכו"ם כדאיתא בש"ע או"ח סימן רמ"ה. והנני ידו מוקירו, משה פיינשטיין**

Rabbi Isaac Jacob Weiss (1902-1989). He was born in Poland, was head of the yeshivah in Munkatch, Hungary, and later served as dayyan in Rumania for 20 years. In 1948 he moved to England, where he became head of the rabbinic court of Manchester. In 1970 he moved to Israel and became head of the rabbinical court of the Eidah Charedis in Jerusalem. Weiss was a noted halachic authority, and his responsa contain many rulings on contemporary technological, social, and economic issues.

שו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן א

בענין בעלות בחברת מניות לענין חמץ בפסח שבת וריבית. השואל הרה"ג אשר פויכטוואנגר שליט"א, לעטשווארטה, וז"ל:

האמת אגיד כי זה כשלושים ארבעים שנה אני נבוך בעינינו, ודא עקא, שטרם זכינו להגדרה ברורה של מהות הבעלות ברכושה של חברת מניות, אשר חוק המדינה העניק לה מעמד של אישיות משפטית נפרדת, שלרכושה אין שום שייכות ישרה לבעלי מניות, כמבואר בההעתיקות בלשון אנגלית הר"פ.

(הועתק לשה"ק = ללשון הקודש = מהמש"ב). חברת מניות רשמית היא אישיות משפטית עפ"י החוק, אשר בכחה להרכיש/לרכוש/ לעצמה נכסים, להיות לזה ומלוה, לשכור לעצמה פועלים, היא אישיות בפני עצמה לגמרי נבדלת מהאנשים שהם בעל המניות, באופן שהנכסים שלה שייכים להחברה עצמה, ולא להאנשים הפרטים בעלי המניות, גם מי שהוא בעל חלק הגדול שבמניות אין לו שום בטוחות בנכסי החברה, החובות שלה המה על האחריות של החברה עצמה, ואי אפשר לבעל חובות שלה לגבות מנכסים הפרטים של בעלי המניות, האישיות של החברה נבדלת מבעלי המניות, אף אם כמעט כל המניות שייכות לאדם אחד, בעל המניות הוא רק בעל של המניות, אבל אין לו בעלות בנכסי החברה (העתק מספר חקי למקצוע זו).

יתרון מעלה בהחלפת שותפות לחברת מניות, היא, שהאחריות של בעלי המניות מוגבלת רק לסכום שיוי המניות שלהם, מה שאין כן בשותפות, כל שותף אחראי בעד כל החובות של העסק, אם לא שהוא שותף מוגבל לשותפות מוגבלת, וגם אז יהי' כל אחראי ביחד עם שותפיו, אם רק באופן של אי זהירות עושה דבר שיש לחשוב למשתתף בהנהלת העסק (שם) /העתק מספר חקי למקצוע זו/.

בעלי מניות אינם בעיני החוק בעלים של העסק, העסק היא דבר נבדל לגמרי מאת בעל המניות, בעלי מניות הרגילים אין להם חלק בנכסי החברה בעצמם, אבל יש להם חלק בהריוח שלהם, כפי מספר האחוז שלהם בהעסק (מספר חקי אחר).

בעצם כבר דן בענין הרה"ג הצעיר שנקטף באבו רח"ל מוה"ר שאול וויינגורט שהי' ר"מ בישיבה מונטרה (שווייצרי), ותשובתו זכתה לפרסום בספר זכרון יד שאול המוקדש להנצחת שמו (עיי"ש מעמ' ל"ה עד עמ' נ'), בכ"ז עדיין הניח מקום להתגדר הן מצד ההלכה הן מצד דינא דמלכותא וכו' (כאן האריך קצת בדין דינא דמלכותא, והצדיק בזה דברי הרה"ג הנ"ל, שס"ל שם, דל"ה דין בעלות לבעלי מניות) עכ"ל.

תשובה ב"ה יום א' פקודי ה' אדר ב' תשי"ט לפ"ק מנשטער יצ"ו. שוכט"ס לכבוד הרה"ג מוה"ר אשר פויכטוואנגר נ"י, לעטשווארטה יצ"ו. אחדש"ת, את גי"ה בנוגע לבעלות של מניות הגיעני, ונפ"מ לענין חמץ בפסח, שבת וריבית, וכבר כתבתי לו בזה פעמים, וכעת הוסיף לשלוח העתיקות מחוקי המדינה, אשר שם נאמר שעפ"י חוקי המדינה, יש לרכושה של חברת מניות מעמד של אישיות משפטית נפרדת, ואין לבעל המניות שום שייכות ישרה לרכושה, ובה דן כ"ת מדין דינא דמלכותא, היכא דיד נכרי באמצע, וכה"ג דן בספר יד שאול, הרב מוה"ר שאול ווינגארט ז"ל /הרב מוה"ר שאול וויינגורט ז"ל/, מדין משפט בעלי מניות במשפט המודרני, שהמה אישיות משפטית בפני עצמה, וחדש שיהי' כן גם מדין ומשפטי התורה, דבעלות מוגבלת כזה לא נחשב לבעלות, והוי רק כאלו קבלו אחריות על החמץ של אותם האישיות משפטיות, כי ערך המניות נישום לפי כמות ממון החברה, ואם תפסיד החמץ גם בעלי המניות יפסידו, אבל הוי רק כאלו קבלו אחריות, על חמצו של נכרי בביתו של נכרי, שמותר, כמבואר בש"ע (או"ח סי' ת"מ) ועי' מג"א (שם סק"א), דכמו כן הכא, דגם המקומות שמונח שם החמץ, שייכים לאותם האישיות המשפטיות עכ"ד.

(א) והנה עיינתי בספר יד שאלו שם, וראיתי שלא הביא ראי' לחידוש הנ"ל מש"ס ופוסקים, ואדרבה דחה שם את דברי תשו' מהרי"א הלוי (ח"ב סי' קכ"ד), שדן כן לענין חמץ בפסח, וכתב דמפני שאין לבעלי המניות רשות לאוכלו או למכרו או לבערו, הוי כחמץ של עכו"ם, ואף שהוי באחריותם של בעלי המניות, מ"מ כיון שאין להם, אף רשות ליכנס ולהשתמש במקומות השייכים להחברה, הוי כמקבל אחריות על חמצו של עכו"ם, בבית העכו"ם, וכל זה דחה הרב הנ"ל, והעלה לחדש מטעם שהוי בעלות מוגבלת יותר ממה שחשב בתשו' הנ"ל, ומטעם דין אישיות משפטית, אבל גם לזה לא מצא ראי' רק מסברא כדלקמן, וכנראה מרוב גדולי האחרונים, במה שפלפלו בנדון בנק של חברת מניות, לענין איסור ריבית, ש"מ שלא מלאם לבם להקל מטעם הנ"ל, וכאשר ראינו שבאמת כבר עלה על דעת הגאון מהר"ם שיק ז"ל (בתשו' חיו"ד סי' קנ"ח), לדון כן להקל בריבית, מטעם שאין לבעלי המניות דין בעלים, אבל חוץ מזה שהמהר"ם שיק בעצמו לא סמך ע"ז רק בצירוף סניפים אחרים, ועי' בתשו' מהר"ם (ח"א סי' כ'), עוד הרבה להקשות ע"ז תלמידו בתשו' מהר"ם (חיו"ד סי' ג').

(ב) אמנם בנוגע לענין ריבית כתב שם, בתשו' מהר"ם (בסוף התשובה), דאפשר לומר דל"ה ריבית קצוצה עכ"פ, באותם שמניחים מעות בהבנק, והבאנק/והבנק/ משלם להם קרן וריבית, כיון דמעולם לא נשתעבדו לשלם מבינתם, אלא ממעות החברה, ואם יכלה מעות של החברה, אין מחוייבין כלל לשלם מבינתם, בזה י"ל דע"כ ל"ה ריבית קצוצה, אלא באם נשתעבדו גופו של הלוה לשלם החוב, וכל נכסיו ערבין לזה, אבל אם גופו לא נשתעבד כלל, אלא מעות שבמקום המיוחד הוא שנשתעבד ותו לא, אפשר דבכה"ג ל"ה ריבית קצוצה, וקצת ראי' לזה, מהא דאמרינן (בגיטין דף ל'), גבי המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן תרומות ומעשרות, דאין בו משום ריבית, ואמרינן הטעם כיון דכי לית ל"ה לא יהיב ל"ה, כגון באשתדף השדה, לכך כי אית ל"ה נמי ל"ה ריבית, עיי"ש, והיינו טעמא לעני"ד כיון דאין על הלוה חיוב הגוף לשלם מבינתו, רק מאותו מקום, א"כ הה"ד בנד"ד לענין הבאנק/והבנק/ אין עליהם שום חיוב הגוף רק לשלם מהמעות אשר בהבאנק/בבנק/ דמ"י להא, אך ראי' גמורה אין מהתם, משום דשם מיירי בריבית דרבנן דרך מקח וממכר, וי"ל דכה"ג לא גזרו רבנן, אבל שנאמר כן גם בריבית דא"י דרך הלואה, אין ראי', וגוף הסברא צ"ע עכת"ד, ושוב חזר על משנתו זאת (שם/תשו' מהר"ם חלק יו"ד/ סי' ה' ד"ה אמנם ההיתר), ושם פלפל עוד בגוף ראייתו מגיטין הנ"ל, ד"ל דאין ראי' משם אף לענין ריבית דרבנן, לפי"מ שכתבו התוס' (שם/גיטין דף ל' ע"ב/ ד"ה כיון) דהתירו רק משום תקנת כהן, ושקיל וטרי בזה, והביא ג"כ מדברי הריב"ש המובא (ביו"ד סי' קע"ג סעי' ח"י), בלהלות מעות על אחריות הספינה ושיתן לו בשובה בשלו יותר דאסור, ונד"ד דומה ממש לזה, אלא דל"ה רק אבק ריבית מדרבנן, - ושוב ראיתי בנעם (תשי"ט ספר שני), שנדפס שם מכתב יד של הגאון המהר"ם ז"ל, דמה דמסתפקא ל"ה בספרו שם, מיפשיט פשיטא ל"ה אח"כ, דגם בריבית דא"י ריתא יש להקל בזה, והביא מדברי הרמב"ן ורשב"א והמהר"ם, דמשמע מדבריהם דאפילו מה שחשוב במק"א ריבית קצוצה, ג"כ מותר גבי מלוה מעות את הכהן וכו', ואף ל"ה אפילו איסור מדרבנן בזה, ומה דקשה בתשו' הריב"ש, דמשמע דאיכא עכ"פ איסור דרבנן, י"ל דשאני התם, דמ"מ לאחר שבאה הספינה בשלו, מחויב הלה לשלם הקרן והריוח מכיסו ומבינתו, לכן נמצא דמ"מ יש כאן חוב על בעל הספינה, ורק דחוב הוא על תנאי שאם טבע יהי פטור, וכיון שהספינה לא נטבע, נמצא שהתנאי נתקיים, ממילא איגלאי מילתא למפרע, דמעו"ת ה"י הלואה, וגם הוי הלואה בריבית, משא"כ בהך דינא דהמלוה מעות את הכהן וכו', בזה אין כאן חוב כלל על כהן, דאין כאן תנאי כלל, דהרי בין שגדלה התבואה בין שנשתדפה, מ"מ אין הכהן מחויב כלל לשלם מבינתו, בכה"ג אין בו משום ריבית, וא"כ לפי"ד גם בנדון שלנו שהלוו מעות להבאנק/לבנק/ או להקהל או לאיזה חבורה, ומעולם לא נשתעבד שום איש להלואה זו לא בתחילה ולא בסוף, רק נכסי הבאנק/הבנק/ או נכסי הקהל או החבורה נשתעבדו, בכה"ג שפיר דומה להך דהמלוה מעות את הכהן ואת הלוי דאין בו משום ריבית, עכת"ד, - ושוב כתב והנה אמת דמלשון הריב"ש שם בתשובה משמע קצת דקאסר לה משום דשם הלואה עלה וכו', אבל באמת גם הוא מודה, דבמקום דאינו יכול להשתלם רק מהאפותיקי מפורש ששיעבד וממקום אחר לא, בכה"ג אין בו משום ריבית אפילו מדרבנן עכ"ד, - ועי' סיים המעתיק הרה"ג מוה"ר משה נתן למברגר נ"י, דמדבריו הברורים אלו יש עמוד גדול לסמוך עליו בכל באנק/בנק/ שהוא עדי"ז והלואות להממשלה באה"ק = בארץ הקודש = שהוא עדי"ז עכ"ל.

(ג) והנה לדידי מסתפקא לי הרבה, אם טוב עשה הרה"ג הנ"ל, לפרסם ההיתר הנ"ל, שלא פרסמו הגאון מהר"ם ז"ל בעצמו, ונשאר רק בכתב ידו, כי אולי בכוונה עשה זאת הגאון הנ"ל שלא לפרסמו, כי אף אמת שמה שכתב בכתב ידו הנ"ל, כתב לאחר שכתב את התשובה (בחיו"ד סי' ה') הנ"ל, כמבואר בדבריו שם להדיא, אבל כ"ז סובב רק על גוף התשובה, אבל מה שכתוב (שם/תשו' מהר"ם חלק יו"ד סי' ה') בתשו' בסוד"ה אמנם נראה) במוסגר בין שני חצאי לבנה, לא ידענו מתי כתבו, דכנראה ממה שנכתב במוסגר, שהגיה זאת אח"כ, והנה שם כתב בה"ל, אלא שצריך לעיין בהנך דינים המבוארים (בסי' קס"ט/יו"ד/), בעכו"ם שלוה על משכון ישראל, דמבואר שם הטעם רק משום דבודאי אקנוי אקני ל"ה משכונו, ובאם לוח מעצמו בלא הקנאה משמע דאסור, ולפי הנ"ל יוקשה הלא אין אחריות המלוה על גוף הישראל ועל נכסיו אלא על המשכון, ואפשר דבאמת אינו אסור אלא דרבנן עכ"ל, הרי הביא בעצמו לראי' דמפורש, דאף היכא דהוי משכון, והיא כעין מש"כ שם/תשו' מהר"ם חלק יו"ד סי' ה'/ בכת"י, אפותיקי מפורש ששיעבד וממקום אחר לא, ומכל מקום יש עכ"פ איסור דרבנן, וכן מוכח באמת מכמה מקומות בשי"ע (שם/שו"ע יו"ד סי' קס"ט/ ובסי' קע"ב). והרי שיימ דלא כמ"ש בכת"י הנ"ל. ...

(ה) ועוד כל עיקר חידושו דל"ש ריבית במלוה לקהל וכיב"ז (וכמ"ש בדבריו דבאנק/דבנק/ וקהל דין אחד להם), נסתר מדברי השי"ע והפוסקים, דמפורש יוצא כן מדברי השי"ע (במס' מגילה כ"ז ע"ב), דפרך לר"מ דס"ל שם במתני', דאין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו, היכי דיירי בה, הא הו"ל ריבית, אמר ר' יוחנן ר"מ בשיטת ר' יהודא אמרה, צד אחד בריבית מותר, הרי ש"מ תרתי, דאף בצבור, ואף בתנאי מפורש שאין אחריות יותר מאותה בית הכנסת, דהרי באמת כבר מכרו את הבהכ"נ = הבית הכנסת =, ובידם שלא לחזור, וא"כ אם יארע איזה אונס בבהכ"נ, פשיטא שאין להלוקח עליהם שום טענה, ומ"מ שייך בזה איסור ריבית, ופליגו רק משום דהוי רק צד אחד בריבית, אבל אם ה"י משני צדדים, ה"י ל"י דין ריבית גמורה, אף בבהכ"נ, דאין שום אחריות עליהם, רק הבהכ"נ, וכבר הביא בתשו' הרי בשמים (תנינא סי' קט"ו), ג"כ לראי' מדברי השי"ע הנ"ל, לדחות הסברא לומר, דל"ש איסור ריבית בחברת מניות, משום דלא נתבררו הבעלים עיי"ש, וכן מפורש בשי"ע ופוסקים, דאסור ללות בריבית לצורך הקהל, כמבואר ברמ"א (יו"ד סי' ק"ס סעי' כ"ב) ושם (סי' קע"ג), אך י"ל דהתם מיירי באופן שהמה מחויבים לשלם מבינתם, וכהמשמעות בהרמ"א (שם/שו"ע יו"ד סי' קס"ט סעי' י"ז), וממילא הו ג"כ נכסיהם הפרטים ערבים להחוב, - ואיך שיהי' דברי המהר"ם בכת"י, ל"ה עפ"י ההלכה למעשה המבואר ברמ"א כנ"ל, - וגם חידושו ל"ה רק להלות להם, אבל ללות מהם ל"ש גם היתרו כמובן.

(ו) ודאיתאן מזה לענין הסברא לומר שאין לבעלי המניות דין בעלים, שאף שכבר דן בזה הגאון המהר"ם שיק ז"ל, אבל תלמידו מהר"ם ז"ל הרבה להקשות ע"ז כנ"ל, וכן מוכח מכל דברי גדולי האחרונים שדברו בענין ריבית בבאנק/בבנק/ כנ"ל. ... ועי' בתשו' מהרי"א הלוי (ח"א סי' נ"ד), ומה שהעיר עליו במפתחות לתשו' מהר"ם (שם ח"א סי' כ'), ושם בפנים הביא מכמה פוסקי' בזה, ומוכח מדבריהם, שאף שיש עוד כמה צדדים להקל, מ"מ למעשה יש לעשות היתר עסקא, ...

(ז) הנה כתב שם בדחיותו את דברי המהרי"א הלוי (ח"ב סי' קכ"ד) הנ"ל, בזה"ל.

הוא פשוט מוכחש מן המציאות, ולא תהא כהנת כפונדקית, דמי המה בעלי החמץ, אם לא בעלי המניות, אטו הדירקטורים/המנהלים/ שהם באמת רק פקידי ושליחי החברה פתאום יעשו לבעלי החמץ, ובעלי המניות אדרבה יעשו כנפקדים שקבלו אחריות, כלפי לייא אדרבה איפכא מסתברא, הדירקטורים הם שליחי החברה ונחשבים כנפקדים, ובעלי החברה שהם בעלי המניות הם גם בעלי החמץ, ומה שאין להם רשות ליגע בחמץ, הוא מפני שכך הסכימו ביניהם בעלי המניות, שלא יהי להם שום מגע ומשא בגוף העסק, ויחלקו רק את הרווח, אבל אם באמת בישיבה המתקיימת בכל שנה, יסכימו לבקר את העסק, ולחקור ולדרוש אם מתנהל כראוי הרשות בידם, ואין מי שיוכל לעכב על ידיהם, וכמו שא"א לומר שגוף החמץ אינם של בעלי המניות, כך א"א לומר, שהרשות והבתים והחצרות שהחמץ מונח שם אינם שלהם, אדרבה במדה ובאחוז, שבעל המני' הוא שותף במניות, הוא ג"כ שותף לכל אלה הנכסים שיש ושאיין להם אחריות השייכים להחברה, ומה שאין להם רשות לכנס - אם זה בכלל נכון - זה רק כשבא לבדו, אבל יחד עם שאר בעלי המניות יש להם רשות לכנס וכו' עכ"ל.

הרי טרח הרבה בנתינת טעם לשבח, דא"א לומר דליכא לבעלי מניות דין בעלות מטעם שכתב המהרי"א הלוי, שהמציאות היא, שרק מה ברצונם הטוב הגבילו הבעלות ביניהם, ורק לכל אחד בפני עצמו, ולא לכולם ביחד, וגם הם אמרו והם אמרו, שאם כולם ביחד יסכימו לבקר את העסק הרשות בידם וכו' וכו'.

(ח) אבל בכל זאת חזר אחרי כדי דבור, והצדיק השיטה הנ"ל, מטעם היפה בעיניו יותר, וכתב בזה"ל: וכנראה בעליל שהבעלות של בעל המניות היא מוגבלת, לא בלבד באופן שהזכיר מהרי"א לחיוב, דהיינו שאין לו רשות וכו' וכו' כנ"ל, אלא אף לשלילה, כי למשל כשיש לו ממי שהוא תביעה על החברה, ולהחברה אין לשלם, אז אין להתובע רשות לתבוע את בעלי המניות לדין, ולכל היותר יוכל לקחת את נכסי החברה, וממילא המניות תפסדנה בערכן את שוים, אבל בשום אופן אין לו רשות לנגוע בנכסיו הפרטיים של בעל המני', - וכל החילוקים הללו, אפשר לבאר ולכלול בקיצור, אם נגדיר ככה. הבעלות של בעלי המניות אינן אינדווידיאליות כלומר מקושרת עם הבעל, כשם שמצינו המושג ממוני' בב"ק, שפירושו הוא אחראי בכל מובן בעד ממונו, ונכסיו אינן עריבין לי', בעוד שהכא כל בעלות מוגבלת בחלק שיש לו במניות וכו', אלא זה כלל (געזאמטהייט) הנכסים השייכים להחברה, וכאלו הנכסים האלה היו אישיות משפטית (יוריסטישע פערזאהן), וכה היא באמת העמדת משפטית של האקטיענגעזעלשאפט במשפט המודרני, - אך השאלה עומדת אם מושג כזה הי' ידוע לחכז"ל וכו' עכ"ל.

(ט) והנה אחרי שהביא את דברי רב אחד, שכתב למצוא מושג כזה בדברי חכז"ל, במה שחידש לחלק בין צבור לשותפות, דחה את דבריו, ואך חזק סברתו בזה"ל. הגע עצמך, אם יש למישהו חלק בניירות של הבאנק/הבנק/ הממשלתי, והבאנק/והבנק/ תמיד עושה עסקים, ומרויח ע"י חמץ, ובפרט במדינות חקלאיות, אשר משום הכי נאסור עליו הרויח, ויותר ע"ז, הרי לכל אזרח המדינה יש חלק בנכסים השייכים לשלטון, והמעות של ניר הם בעצם תעודה על זה החלק, וא"כ מה יעשו אם הממשלה נושאת ונותנת בדגן ובתבואה גם בפסח, אתמהא, אלא ע"כ שאין לזה דין בעלות עכתי"ד.

(י) הרי שלא מצא ראוי לחידושו אלא מסברא, ואני אשאל על חידושו, ולטעמך ג"כ מסברא כיו"ז = כיוצא בזה =, דהרי לפי מה שדחה את טעמו של המהרי"א, משום המציאות היא, שעדיין יש להבעלים הרבה לומר בגוף העסקים, ועיקר ההדגשה לדידי', להפקיע אותם מדין בעלות, משום שהנכסים המה אישיות משפטית בפני עצמן לשלילה, שאין הנכסים הפרטיים אחראים לעסקי החברה, א"כ יש לשאול להיפוך. הגע עצמך לפי מה ששכח הרבה, שכדי לזכות בזכות של חברת בעלי מניות, לפי החוק, שלא יהי נכסיו הפרטיים אחראים למסחרו, וכי"ז מה שיש יתרון מעלה להחברה מניות, ע"כ בעל העסק מצרף עמו אשתו ובניו הסמוכים על שלחנו לקרוא עליהם שם חברת מניות, דלפי חוקי המדינה, יש ע"ז דין חברת בע"מ, כמו בחברת בע"מ גדולה, וכי יש להעלות על הדעת לומר, דמשום כן יהי מותר להם לשהות חמץ בפסח, במקומות השייכים להחברה, היתכן לומר כן ח"ו. ...

(יב) והיוצא מכל הנ"ל, דאין שום ראוי לומר דבעלות מוגבלת ל"ה בעלות, ואדרבה יש סברות להיפוך, ושוב חוזר הדבר לסיני, דיש להם לבעלי מניות דין בעלות, והמה כשותפים דעלמא, וכעת אקבע בזה עוד מסמרות בראיות מדברי השי"ס ופוסקים, דדין בעלות לבעלות מוגבלת, ומדין צבור גופי', שרצה הרב שם להביא לראי' דל"ה דין בעלות, משם מוכח אדרבה דיש להם דין בעלות, דודאי פשיטא דאין עדיפות להבעלות של כל יחיד ויחיד שהתנדב לנכסי הצבור, בנכסי הצבור, יותר מהבעלות שיש לבעלי מניות בנכסי החברה, וגם לשלילה, כנהוג היום, שאין נכסיו הפרטיים אחראים בעד חובות הצבור, נוסף ע"ז שאין להם שום חלק בהרוחת הנכסים של הצבור, ועוד חילוקים רבים, שהבעלות מוגבלת יותר ליחידים בנכסי הצבור, מבבעלי מניות בנכסי החברה, ומ"מ מצינו דיש להם דין בעלות לענין חמץ בפסח וכי"ז, דבפירוש איתא בירושלמי (פ"יק דפסחים ה"א), רבי ירמ'י בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות, מהו שיהי צריכים בדיקה, מה צריכא לי, שכן מכניסין לשם בשבתות וימים טובים, ותהא פשיטא לי' (ופי' הקרבן העדה והפ"מ דצריכין בדיקה דהא מקום שמכניסין חמץ הוא) וכו' עכ"ל, ונפקס כן בש"ע /או"יח/ (סי' תל"ג), וע"כ הטעם, משום דקנו הצבור את החמץ מדין חצר, דבית הכנסת דינו כמו חצר השותפין, דקונה, כמבואר בש"ע (א"ע סי' ל') ובקצות החושן /ח"ו"מ/ (סי' ר' סק"א), וש"מ דיש לכ"א ואחד מהצבור דין בעלות, ומוטל עליהם איסור בל יראה, דאל"כ אמאי מחויבים בבדיקה, ומנהלי הצבור נכנסו תחתיהם לחיוב בדיקה, מטעם שליחות, וביותר שמסתמא המה ג"כ חברי הצבור. ...

(יד) אכן יש להביא עוד מסוגיית הגמ' (במגילה כ"ז ע"ב) הנ"ל, דמבואר דשייך איסור ריבית גם במלוה לביהכ"נ /לבהכנ"ס/, וכן מבואר בש"ע ופוסקים דאסור ללות בריבית לצורך קהל כנ"ל, וע"כ האיסור שעל המנהלים, הוא משום הבעלות שיש לכל חברי הצבור, והמה שליחותיהו קעבדי, ולשיטת רש"י דמתיר ריבית ע"י שליח, צ"ל שהמנהלי' המה ג"כ מחברי הצבור, וכדאיתא בדברי הב"ח (שם) /ירושלמי שקלים פרק א' הלכה ג' /סוסי' ק"י) עיי"ש, הרי מבואר דיש לחברי הצבור דין בעלות, וחברת מניות לא גריעי מזה כנ"ל.

(טו) והנה ידעתי די"ל דאם נניח עיקר ההדגשה, להיות אישיות בפני עצמה, תלי' בבעלות מוגבלת לשלילה, היינו דנכסיהם הפרטיים אינם ערבים בשביל התחייבות החברה וכנזכר בדברי הרב הנ"ל, - אף שאין ראוי לזה כנ"ל, מ"מ יש לבע"ד לומר כך, - וא"כ י"ל דבכל מקום דמצינו דנחשבו חברי הצבור בעלים, מיירי באופן שגם נכסיהם הפרטיים אחראים בשביל התחייבות בצבור, ודמצינו כה"ג כנ"ל, אבל כל זה מן הדוחק הכי גדול לומר כן, דכל זה הי' להם לפרש, ולא לסתום, אלא ע"כ דאין לחלק בזה. ...

(יז) וכה"ג עוד ביתר ביאור, ראיתי בשם הגאון האדיר מוה"ר יוסף ראזין ז"ל, (הובא בסי' ירושת פליטה סי' ל"ז), שחקר לענין צבור, מה הוא, אם רק כפילת הפרטים, שהיחידים הדרי' שם השתתפו בדבר מה, ונתכפלו כל יחיד ויחיד הרבה פעמים, נמצא דבאמת לא נשתנו כלל, רק בא כפילת היחיד בכלל אחד, או דלמא ע"י השתתפותם יחד, באמת נשתנה גם עצם הדבר, ואותם רבים לא הויין אותם היחידים כשהן

בפרטית כלל וכלל, ומסקנתו דנתעלו עד שאינם בעצם היחידים שהיו בפרטית, והביא ראוי לדבריו (משקלים פ"א /ירושלמי שקלים פרק א' הלכה ג'), דקיי"ל כרבי"ז, דכל כהן שאינו שוקל חוטא, ולא חיישינן על וכל מנחת כהן כליל תקטר, והאיך עומר ושתי הלחם נאכלין, דמה"ט רצה בן בוכרי לפוטרו מלשקול, והטעם דלא חיישינן, הוא כמו דאמר בירושלמי (שם /ירושלמי שקלים פרק א' הלכה ג'), דיש חילוק בין מנחת יחיד למנחת צבור, מנחת יחיד קריבה כליל, ואין מנחת צבור קריבה כליל, והטעם, דבצבור אינם היחידים הראשונים, רק המה עצמים אחרים לגמרי, ע"כ לא תסוב עליהם העשה דכל מנחת כהן כליל עכ"ד.

(יח) והרי יוצא מדבריהם הנ"ל, דיש חילוק בין מושג שותפין למושג צבור, כעין שיש חילוק בין מושג שותפים למושג חברת מניות עפ"י חוקי המדינה, וא"כ יש לשאול אמאי באמת אסורין בדבר של אותה העיר, הרי כיון שנעשה נכסי צבור, נשתנה הענין לעצם אחר, ושוב אין לו שייכות עם היחיד, ואיך יש לו כח לאסור על חברו ממון הצבור, הרי הו"י כאוסר דבר שאינו שלו, - אמנם ראיתי בספר ירושת פליטה שם /ירושת פליטה סי' ל"ז, דרצה באמת להעמיס כן בשיטת הרמב"ם, כדי ליישב דבריו (בפי המשנה נדרים שם /נדרים מ"ז מ"ח), וכי י"ל מה שבכחו לאסור, הוא משום שיש רשות לכל יחיד להשתמש בו, א"כ נשאר להם רשות ממש בכל דבר של אותה העיר, וע"כ דינו כשותפות ממש, שיש כח לכל אחד לאסור חלקו על חברו עיי"ש, - אבל קשה לומר כן, דהרי בכמה מקומות מבואר, דבתי כנסיות ובתי מדרשות, אפילו של כפרים, גריעי שותפות דידהו משותפות דעלמא, עיי' (חולין קל"ו ע"א) לענין מעקה, דאע"ג דכתב רחמנא לגגך דידך אין שותפות לא, כתב רחמנא כי יפול הנופל ממנו (ואפילו שותפות), אלא גגך למאי אתי למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות, ומדקתני סתמא משמע אפילו בהכ"נ של כפרים, ...

(יט) ואם כן אף דמצד אחד יש טיבותא בבהכ"נ, דיש לכל יחיד זכות השתמשות, אבל מצד השני קשה לומר דבעלי מניות, שכל בני החבורה בספר נכתבין, ויש לו שטר על מעותיו, יהי גרע מזה, וכמ"ש בתשו"ה הר"ב שם, וא"כ אם יש בבהכ"נ שם בעלות על היחידים, שיהי להם כח לאסור על חברים, בודאי י"ל כן גם בבעלי מניות, - ועוד דמהאי טעמא לומר, דנקרא בעלות, משום זכות השתמשות לכל אחד ואחד, אי אפשר לומר בכל נכסי הצבור, דהרי יש כמה וכמה נכסי צבור, שאין רשות לשום אדם להשתמש, בלתי רשות המנהלים, ומ"מ איתא בפוסקים לענין ריבית וכיב"ז, דיש להם דין בעלות לאיסור וכנ"ל.

(כ) ובעיקר ראיית הגאון הנ"ל, דצבור יש להם דין אישיות בפני עצמה, ממנחת צבור, והמשמעות מזה, דאבדה מכל יחיד שם בעלות אף לקולא, י"ל דהתם הטעם משום ביטול ברוב, עיי' רש"י (ערכין ד' ע"א ד"ה שלנו) שכתב דזיל בתר רוב עיי"ש. (כא) היוצא מכל זה, דיחידים בנכסי הצבור, יש להם עוד דין בעלות, ממילא מכ"ש י"ל כן גם בנכסי חברת מניות לבעלי מניות, - אמנם אנו צריכין למודעי, לפי מש"כ לעיל, דבניירות של ממשלת המדינה, וגם במניות שהמה כיוצא בזה, דכיון שאין לו שום דיעה אף דעת מוגבלת בהם, י"ל דל"ה להם דין בעלות ליחידים, א"כ היינו צריכים לחלק כן בנכסי צבור, ומדסתמו ולא פירשו משמע דאין חילוק, וטעמא מאי, י"ל משום דנכסי צבור נתנו לדבר מצוה, הרי רצונו בשעת נתינה, שישאר לו דין בעלות עד גמירא, ועיי' מש"כ הט"ז /הט"ז (אורי"ח סוסי"י שצ"ה) לענין תמידין עיי"ש, וגם מדבריו שם אפשר להוכיח, דלא אמרינן בנכסי צבור, דהויין אישיות נפרדת עיי"ש, אבל בודאי אין לך בעלות מוגבלת יותר מזה ובודאי לא עדיפי בעלות דידהו, מלבעלי מניות בנכסי החברה, וש"מ כנ"ל.

(כב) ובכל זה לא הועיל הרבה כ"ת, במה שדן מטעם דינא דמלכותא דינא היכא דיד עכו"ם באמצע, דגם הדינא דמלכותא שנתנו דין אישיות משפטית נפרדת לחברת מניות, לא כווננו לגמרי לזה במלוא מובן המלה, שהרי למעשה לא נטלו ממנם /מהם/ הזכויות של בעלות המוגבלת עכ"פ כנ"ל, ורק לענין שהנכסים הפרטיים של הבעלים, לא יהיו אחראים בעד המניות, וכן שלא יהיו החברת בטחון שלו אחראי בעד הפסד שנגרם לו ברכוש החברה, ועוד לענין מסיים וכיוצא בזה, ושאו את החברה לאישיות משפטית בפני עצמה, והיינו שהגבילו רק הבעלות, אבל לא הפקיעו את הבעלות לגמרי מהם כנ"ל, וא"כ שפיר י"ל דהוי ממנו"י לענין חמץ בפסח וכיוצא בזה. (כג) תבנא לדינא, דבעלות מוגבלת הוי בעלות לפי דתה"ק, וע"כ בסתם מניות, שיש עכ"פ בעלות מוגבלת, לבעלי המניות, יש להם דין בעלות, ובאותן מניות שאין להם שום דעת בעלים לא מיני' ולא מקצתו, ואף לא לחוות דעתם עכ"פ בישיבה המתקיימת בין חברי החברה מזמן לזמן, וכמו בניירות של הממשלה, בזה י"ל דל"ה אפילו בעלות מוגבלת, ונחשב רק כהלואה, בקבלת אחריות כנ"ל.

(כד) והעולה מזה לדינא בסתם מניות, אי לענין חמץ בפסח. הנה באם מנהלי העסק המה נכרים, ה"י מקום לדון, דאף אם בשעת קנין המניות, כבר היו הסחורה שסוחרים בעין, י"ל שבנתנית המעות, וכתיבת שטר המנוי, יש די כדי שיהי הקנין חל עפ"י תורה להיות נקרא ע"ז שם בעלות, אבל על הסחורה, שקנו המנהלים אחרי זה, באלו א"א להם לבעלי המניות לזכות, רק מטעם שליחות, ויש לדון דלא זכו בכל זה, מטעם דאין שליחות לעכו"ם, וכמו שדנו כה"ג לענין איסור ריבית, אבל באמת יש גם בזה כמה עקולי ופשוטי, דנדודע שיטת רש"י דיש שליחות לעכו"ם לחומרא, עיי' (יו"ד סי' קס"ט סעי' ו' וז' ובכמ"ק), וגם אם הבתים והחצרים המה אותם שהיו בשעת קניית המניות, שזכו בהם כנ"ל, שוב י"ל דקנו בעלי המניות, בהסחורות שבאו אח"ז לאותן המקומות, מטעם קנין חצר, וגם יש לדון מטעם דהוי כקבלת אחריות על חמץ של נכרי בביתו של ישראל, כיון דלא שייך ההיתר משום דהוי אישיות משפטית כנ"ל, ועוד לכמה פוסקים בפועל בשכר יש שליחות לעכו"ם, עיי' נתיבות (ח"ו"מ סי' קפ"ח) ומחנה אפרים (ה' שלוחין סי' י"א), ועוד יש פוסקים דבאית ל"י שותפות בגבי', יש שליחות לעכו"ם, וגם יש לדון משום דינא דמלכותא, עיי' בספר משפט שלי' (ח"ו"מ שם /ח"ו"מ סי' קפ"ח).

(כה) אמנם היכא דיש בין בעלי המניות, נכרים, יש לדון בזה, כמו ישראל ועכו"ם שיש להם חמץ בשותפות, ונפ"מ לענין חמץ שעבר עליו הפסח, ... דצדדו הח"י והשאגת ארי', הובאו בשערי תשובה (אורי"ח סי' תמ"ח), להקל מטעם דיש ברירה בדרבנן, ודוקא בחלקו השותפין לאחר הפסח, וכמבואר כ"ז בתשו"ה מהר"ם שיק (חאו"ח סי' רכ"ו ויו"ד סי' קנ"ח), - אבל אף שיהי רוב עכו"ם, ל"ש ביטול לענין בל יראה, מטעם דאיסור בל יראה הוי כטומאת משא המבואר (בבכורות ל"ג), וגם מטעם דממונא לא בטל, וכמ"ש גדולי האחרונים בזה, וכ"ז בנוגע לאחר פסח, שכבר עבר עליו הפסח.

(כו) אבל קודם פסח, אין עצה אחרת, רק שימכור הישראל המניות קודם פסח לנכרי, כמו שמוכרים שאר חמץ, ...

(כז) ב' לענין שבת. הנה אם מנהלי העסק המה נכרים, וכרגיל שגם בין בעלי המניות יש נכרים, נראה בפשיטות דשרי, מטעם דאיתא (באו"ח סי' רמ"ה סעי' ד'), דיכול הישראל לתת לנכרי מעות להתעסק בהם, ואעפ"י שהנכרי נושא ונותן בהם בשבת, חולק עמו כל השכר בשוה, מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה, שנאמר שהא"י עושה שליחותו, וכן אין העסק ניכר ממי הוא, שיהי שייך מראית עין, ומטעם דהוי שכר שבת בהבלעה, ...

(כח) וכל זה אם אין שם בהמות העושים מלאכה בשבת, דבנוגע לאיסור של שביית בהמתו, ל"מ מה דהא"י אדעתא דנפשי עביד, דמ"מ אין חלק הישראל שובת בשבת, ...

(ל) ג' לענין ריבית. כבר מבואר למעלה בשם כמה גדולי פוסקים האחרונים, שיש לעשות בדרך היתר דוקא, וכמו שכתבו כמה עצות בזה, עיי' בדבריהם. ובוזה הנני דושי"ת וחותרם בכל חותמי ברכות, יצחק יעקב ווייס.